

Εμείς οι καλλιτέχνες (και εργαζόμενοι) των Βαλκανίων

Παρουσιάστηκε πρόσφατα στην Αθήνα (29 Απρίλη – 16 Ιούνη) στο Ινστιτούτο Γκαίτε και σε συνεργασία με το ΕΜΣΤ η έκθεση με τίτλο *Enrovision*. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία του IFA - Ινστιτούτου για τις εξωτερικές σχέσεις σε θέματα παιδείας και πολιτισμού με έδρα τη Στουτγάρδη. Η έκθεση ταξιδεύει με πρώτο σταθμό το Σαράγεβο το 2021 και θα καταλήξει στο Βερολίνο το 2027, αφού παρουσιαστεί σε αρκετές πόλεις των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης (Νόβι Σαντ, Λευκωσία, Τιφλίδα, Κισινάου, Βάρνα, Κρακοβία, Βίλνιους, Καλίνινγκραντ), αλλά και στις Βρυξέλλες.

Έχει σημασία να εξετάσουμε τις επιδιώξεις της συγκεκριμένης δράσης, επειδή τέτοιου είδους διοργανώσεις έχουν πάντα την πολιτική και ιδεολογική τους ταυτότητα, και ιδιαίτερα από τη στιγμή που εκπορεύεται από ένα καπιταλιστικό κράτος που γεννά πλήθος προπαγανδιστικών εκθέσεων, με κορυφαίο το παράδειγμα της Ντοκουμέντα. Χαρακτηριστικά μπορούμε επίσης να αναφέρουμε και την έκθεση “*The cool and the cold*” που διοργανώθηκε την περασμένη χρονιά στο Βερολίνο, όπου μέσα από την παράλληλη παρουσίαση έργων σοβιετικής και αμερικανικής τέχνης επιχειρούνταν η συκοφάντηση του σοσιαλισμού με χυδαίο τρόπο (μέσω απόδοσης προθέσεων στους καλλιτέχνες, απόκρυψης έτους και συνθηκών δημιουργίας των έργων κ.ά).

Όπως, λοιπόν, δηλώνουν οι διοργανωτές και επιμελητές της έκθεσης *Enrovision*, οι καλλιτέχνες και τα έργα επιλέχθηκαν με σκοπό τον διάλογο και την κριτική αμφισβήτηση του status quo. Πώς όμως το περιγράφουν αυτό και ποια είναι η κριτική που προτείνουν; Καταρχήν παρατηρούν μια αυξανόμενη διαίρεση της ευρωπαϊκής κοινωνίας, χωρίς φυσικά να δίνουν κάποιο ταξικό πρόσημο σε αυτή, και αναζητούν αυτό που θα μπορούσε να ενώσει την κοινωνία. Ως απάντηση προτείνουν την κοινή ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα, η οποία κατ’ αυτούς εκφράζεται ευκρινέστερα και αντιπροσωπευτικότερα στην πολυφωνία και ποικιλομορφία της ευρωπαϊκής περιφέρειας, η οποία «έχει αφεθεί στο περιθώριο». Το κέντρο του ενδιαφέροντος, επομένως, μεταφέρεται στη ΝΑ και Ανατολική Ευρώπη, ως περιοχή πρόκληση λόγω της «πολλής ιστορίας, του χασοτικού παρόντος και του αβέβαιου μέλλοντος», όπως μας λένε. Εκεί επιδιώκει το συγκεκριμένο project μέσω της καλλιτεχνικής συνεργασίας να αξιοποιήσει την τέχνη με στόχο την κοινωνική μεταμόρφωση.

Φυσικά, με τον όρο κοινωνική μεταμόρφωση δεν εννοείται καμιά επαναστατική κοινωνική αλλαγή, αλλά μάλλον η αποτελεσματικότερη ενσωμάτωση των πληθυσμών στην ευρωπαϊκή ιδέα και στις αξίες που πρεσβεύουν οργανισμοί, όπως η ΕΕ και το ΝΑΤΟ. Για τη σημασία που έχει σήμερα η τέτοιου είδους παρέμβαση στην περιοχή της ΝΑ Ευρώπης αξίζει να αναφέρουμε ότι για τη φιλοξενία της διεθνούς έκθεσης *Μανιφέστα* του 2022 επιλέχθηκε το Κόσοβο, το ευρωπαϊκό προτεκτοράτο με την τεράστια αμερικάνικη στρατιωτική βάση για επιχειρήσεις στην Ευρώπη. Η *Μανιφέστα* διατείνεται ότι έχει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της την κοινωνική αλλαγή, αλλά στην πράξη λειτουργεί ως ανώδυνη εκτόνωση της όποιας δυσαρέσκειας και ως ανακατεύθυνση της ασκούμενης κριτικής σε κανάλια που δε θίγουν τα συμφέροντα του κεφαλαίου, σε μια περίοδο που οι διεθνείς ανταγωνισμοί έχουν εντείνει τη λαϊκή δυσαρέσκεια. Έτσι κι αλλιώς, η αξιοποίηση της τέχνης από την άρχουσα τάξη, ώστε να μεγαλώσει η επίδραση της κυρίαρχης ιδεολογίας πάνω στον λαό, είναι ένας από τους βασικούς ρόλους που επιφυλάσσει σήμερα το καπιταλιστικό σύστημα σ’ αυτό το τόσο αποτελεσματικό για το μυαλό και την καρδιά μέσο.

Πιο συγκεκριμένα, ας δούμε κάποιες βασικές ιδέες που διαπερνούν τα κείμενα τουλάχιστον που συνοδεύουν την έκθεση *Envision*- γιατί τα ίδια τα έργα, χωρίς να παραβλέπουμε την προσωπική ευθύνη του δημιουργού για την επιλογή του να συμμετάσχει στον έναν ή στον άλλο θεσμό, έχουν τη δική τους φωνή και δεν εκφράζουν πάντα το περιεχόμενο που διατείνονται οι επιμελητές. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα κείμενα οι πρόσφυγες φέρνουν στις χώρες διέλευσης και εγκατάστασης οικονομική, διοικητική και πολιτική αστάθεια (!) και γι' αυτό, χωρίς να γίνεται κάποια αναφορά στις αιτίες της προσφυγιάς, για να επέλθει η ισορροπία θα πρέπει να καλλιεργηθεί η συνύπαρξη. Από την άλλη, οι ανισότητες, η φτώχεια, οι γεωπολιτικές αλλαγές στη ΝΑ Ευρώπη παρουσιάζονται ως αποτέλεσμα «κακής χρήσης των φυσικών πόρων», και επομένως μια καλή χρήση – πράσινη ανάπτυξη; - θα συντελέσει στην επίτευξη της κοινωνικής ειρήνης και θα φρενάρει την άνοδο του φασισμού, που, όπως μας λένε, προκαλείται από την κοινωνική δυσανεμία. Εννοείται ότι η οικονομία της αγοράς, οι περιβαλλοντικές καταστροφές, η πανδημία, οι πόλεμοι, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η μετανάστευση αντιμετωπίζονται ως φυσικά φαινόμενα, οι συνέπειες των οποίων θα μπορούσαν να μετριαστούν με την καλλιέργεια της ευρωπαϊκής ταυτότητας, αλλά και με την προσέγγιση του εαυτού μας και την αυτοβελτίωση που θα συμβάλει στο κοινό καλό. Αναφορά γίνεται, επίσης, στις δυσκολίες μετάβασης σε μια ενωμένη Ευρώπη μετά το 1989, αλλά και στον απίθανο παραλληλισμό της διχοτομημένης Κύπρου με το τείχος του Βερολίνου. Και τα κείμενα καταλήγουν στην πολύ ενδιαφέρουσα παρατήρηση ότι ούτε η «παγκοσμιοποίηση» - δηλαδή ο καπιταλισμός που έχει αποκαλύψει τη σαπίλα του και δε φτιασιδώνεται – ούτε ο «ολοκληρωτισμός» - κι εδώ φυσικά περιλαμβάνουν τη σοσιαλιστική κοινωνία – «δε μπορούν να σώσουν τον κόσμο».

Αυτή είναι η σύγχρονη τέχνη τους. Είναι η τέχνη που εκφράζει και προωθεί σε καλλιτέχνες και κοινό την αστική ιδεολογία, που καλλιεργεί τον εφησυχασμό, που συσκοτίζει τις αιτίες της κοινωνικής δυστυχίας, που συντηρητικοποιεί, που επιχειρεί να φρενάρει τον ριζοσπαστισμό. Και για να το κάνει αυτό χρησιμοποιεί μια σειρά από επιταγές που τις παρουσιάζει ως αισθητικές, αλλά στην ουσία τους είναι βαθιά ιδεολογικές. Έτσι, πείθει τον δημιουργό ότι η μορφή είναι ανώτερη από το περιεχόμενο, ότι το έργο που εκφράζει μια προοδευτική κοινωνική στάση είναι παρωχημένο και άξιο χλευασμού, ότι η αξία της τέχνης βρίσκεται σχεδόν αποκλειστικά στην καινοτομία υλικών και τεχνικών. Και το κυριότερο, ότι, όταν ο δημιουργός ακολουθεί πιστά τα προστάγματα της αστικής αισθητικής, βιώνει την περίφημη καλλιτεχνική ελευθερία.

Για ποια ελευθερία, όμως, μιλάμε, όταν δε μπορεί πραγματικά να εκφράσει τη γνώμη του; Κι ακόμα καλύτερα, όταν ο μέσος καλλιτέχνης δε μπορεί να ζήσει από τη δημιουργία του, να εξασφαλίσει καν τα υλικά και τις συνθήκες για να δουλέψει, να έχει δωρεάν πρόσβαση σε δημόσιους εκθεσιακούς χώρους, ώστε να επικοινωνήσει με το κοινό; Όταν το έργο τέχνης γίνεται εμπόρευμα και ο δημιουργός του αναλώνεται στην ανεύρεση αγοραστών, όταν αναγκάζεται να υπηρετήσει την κυρίαρχη ιδεολογία προκειμένου να επιβιώσει;

Απέναντι στη σύγχρονη τέχνη της αστικής τάξης, υπάρχει και πρέπει να υψώσει το ανάστημά της η σύγχρονη τέχνη της εργατικής τάξης. Αυτή που κατακεραυνώνει τις πραγματικές αιτίες του πολέμου, της φτώχειας, της προσφυγιάς, που αναδεικνύει τις

σύγχρονες ανάγκες του λαού και απαιτεί την ικανοποίησή τους, που ανοίγει δρόμους στο μέλλον για ένα καλύτερο κόσμο, όπως τον ονειρευτήκαμε και όπως τον αξίζουμε. Αυτή η σύγχρονη τέχνη βλέπει το κοινό συμφέρον που ενώνει τους λαούς και στηρίζει την αλληλεγγύη στον αγώνα για την κατάργηση της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο.

Την ώρα, λοιπόν, που η έκθεση Εντοvision με τη συγκεκριμένη ιδεολογική ταυτότητα κάνει το ταξίδι της στη ΝΑ Ευρώπη, η καλλιτεχνική ομάδα FireArt, που έχει σταθερά στον προσανατολισμό της τον κοινωνικό ρόλο της τέχνης, οργανώνει τη δική της απάντηση. Την περασμένη χρονιά η έκθεση «Κάτω από τον ίδιο ουρανό, γύρω από την ίδια θάλασσα» - τίτλος εμπνευσμένος από τον ποιητή Ναζίμ Χικμέτ που ύμνησε την αλληλεγγύη των λαών – ένωσε Έλληνες και Τούρκους καλλιτέχνες με θέμα τις αιτίες και τις συνέπειες του πολέμου, την ιμπεριαλιστική ειρήνη και την επαναστατική διεξοδό που ανοίγεται στους λαούς. Η έκθεση εκείνη ταξίδεψε στην Κωνσταντινούπολη, στη Θεσσαλονίκη, στην Κομοτηνή, στη Φλώρινα και στις Βρυξέλλες στο Ευρωκοινοβούλιο.

Φέτος η δράση απλώνεται στα Βαλκάνια. «Κάτω από τον ίδιο ουρανό» εκθέτουν 80 περίπου καλλιτέχνες από 8 χώρες (Ελλάδα, Τουρκία, Βουλγαρία, Βόρεια Μακεδονία, Σλοβενία, Σερβία, Ρουμανία, Τσεχία) σε μια δυναμική που σαν κύμα βαθαίνει και πλαταίνει για να ταράξει τα νερά. Απέναντι στην απουσία αναπαράστασης και στον φόβο διατύπωσης κοινωνικής κριτικής που επιβλήθηκε μετά τις ανατροπές, στο όνομα πάντα της ελευθερίας, στην τέχνη των πρώην σοσιαλιστικών χωρών, η FireArt κάλεσε τους δημιουργούς να προβληματιστούν πάνω σε όσα ενώνουν τους λαούς (και σ' εκείνα που επιχειρούν να τους χωρίσουν). Τους κάλεσε να πιστέψουν στη δύναμη της τέχνης να ερμηνεύει την πραγματικότητα και να παρακινεί τη σκέψη και τη δράση του κοινού της για ένα καλύτερο αύριο.

Πρώτος προγραμματισμένος σταθμός της βαλκανικής συνεργασίας είναι η πόλη Γκάμπροβο της Βουλγαρίας (πινακοθήκη Χρίστο Τσόκεφ) από τις 7 μέχρι τις 23 Ιουλίου. Ακολουθεί στις 12 Αυγούστου το Ινστιτούτο Τεχνών στη Μπίτολα της Βόρειας Μακεδονίας και στη συνέχεια άλλες χώρες των Βαλκανίων. Τη δράση της ομάδας FireArt συνοδεύει αντιπροσωπία του κινήματος ειρήνης (ΕΔΥΕΘ).

Όλοι μαζί, εμείς οι καλλιτέχνες και οι εργαζόμενοι των Βαλκανίων, να βάλουμε άλλη μια σταγόνα μέχρι το κύμα να γίνει ασυγκράτητο ποτάμι που θα σαρώσει καθετί σάπιο και θα δώσει στην τέχνη τον κοινωνικό της ρόλο και στον λαό τη ζωή που του αξίζει!

Χρύσα Κοφίνα

Μέλος της επιτροπής πολιτισμού της Ο.Π. Κεντρικής Μακεδονίας

Μέλος της καλλιτεχνικής ομάδας FireArt